

INCEPUTURILE MIȘCĂRII MUNCITOREȘTI DIN ARAD

de COVACH GÉZA

După înfrângerea revoluției din 1848, sub absolutismul austriac, dezvoltarea industriei din Transilvania a fost mult frînată. Deși iobăgia a fost desființată și prin aceasta principalul obstacol din calea dezvoltării capitaliste a fost înlăturat, rămășițele feudale și în special marea proprietate funciară n-au fost lichidate, în consecință Transilvania a rămas mult timp o regiune înapoiată din punct de vedere economic, dependentă de Austria, lipsită de capital propriu. Chiar și după pactul dualist din 1867, dezvoltarea industriei, și îndeosebi a industriei grele, a avut loc în condițiile dependenței față de capitalul austriac¹. Totuși prin faimosul pact dualist s-a rezolvat într-o oarecare măsură criza de credit și de capital în favoarea burgheziei maghiare, fapt care a accelerat dezvoltarea industriei și formarea clasei muncitoare. Acest ritm de dezvoltare a fost însă întrerupt de criza economică din 1873 și de depresiunea care i-a urmat. După 1880 însă se poate înregistra o nouă învioreare în dezvoltarea industriei transilvănene.

Paralel cu dezvoltarea industriei capitaliste crește și numărul proletariatului. Viața grea a muncitorimii, lipsa legilor de ocrotire a muncii au îndemnat pe muncitori de la bun început la crearea unor asociații muncitorești și la organizarea mișcărilor împotriva claselor dominante. În cadrul acestor mișcări, în ultimele decenii ale veacului al XIX-lea Aradul a devenit un centru important.

Dezvoltarea industriei din Arad pînă la 1900. Orașul Arad a fost încă în prima jumătate a secolului al XIX-lea un important centru meșteșugăresc. Pe lîngă numărul ridicat al meșteșugarilor, prin apariția unor manufacturi și prin descompunerea rapidă a breslelor, a crescut numărul lucrătorilor din diverse ateliere meșteșugărești și manufacturi. Operațiunile de credit erau însă foarte înapoiate și greoaie. În orașul Arad prima bancă ia ființă în 1840 cu un capital inițial de 20 000 florini. Înainte de 1848 numai industria forestieră înregistra o oarecare dezvoltare. După înăbușirea revoluției din 1848 producția industrială a rămas și mai departe înapoiată bazîndu-se îndeosebi pe exploatarea forestieră și pe fierăriile din Sebiș și Moneasa, care lucrau însă cu cărbune artificial. Producția acestor fierării era atît de primitivă încît fierul

¹ L. Vajda, *Transilvania în primii ani ai secolului al XX-lea. Studii și materiale de istorie modernă*, vol. I. București, 1957, pp. 285—287.

scos din minereu nu atingea nici măcar 30⁰/₀, iar fonta fabricată era de slabă calitate².

Compromisul dualist din 1867 a grăbit dezvoltarea capitalistă a oraşului Arad, totodată însă a asigurat şi mai departe burgheziei austriece poziţia de monopol atit pe piaţa industrială cit şi în sfera creditului. În schimb moşierii maghiari şi-au asigurat poziţiile de monopol pe pieţele de cereale din Austria. Aceste constatări ne dovedesc dezvoltarea unilaterală a industriei din Arad. Nu este întâmplător faptul că fabricile înfiinţate în Arad reprezentau îndeosebi industria alimentară, respectiv industria prelucrătoare a produselor agricole. În consecinţă, după 1867 în oraşul Arad au fost fondate o serie de mori, fabrici de spirt, de drojdie şi scrobeală.

În anul 1868 se înfiinţează „Prima moară cu aburi şi Uzina de che-restea S. A.“, care avea un capital de 600 000 florini. Această uzină a lucrat pină la 1875 cu circa 200 muncitori³. În urma crizei economice din 1873 şi în urma concurenţei morii şi fabricii de spirt a fraţilor Neumann, fondată în anul 1859, această societate ajunge în stare de faliment şi e vindută cu 165 000 florini. Societatea fu cumpărată de „Moara Széchenyi S. A.“, ultima fiind înfiinţată în 1869⁴. Morăritul s-a dezvoltat şi în regiunea Arad⁵. În afară de cele trei mori amintite, mai au naştere în oraşul Arad în perioada 1868–1873 patru fabrici de scrobeală, dintre care cele mai mari sînt: „Pannonia S. A.“ avînd un capital de 200 000 florini, şi „Prima fabrică arădană de scrobeală“, înfiinţată în 1869, — de asemenea cu un capital de 200 000 florini⁶.

În perioada 1868–1890 în oraşul Arad s-a dezvoltat într-un ritm extrem de accelerat industria spirtului. Astfel, după 1868 într-un scurt timp au fost construite în oraşul Arad şase fabrici de spirt. Dintre acestea cea mai mare a fost fabrica fraţilor Neumann, care avea o capacitate de producţie de 53 000 hl pe an, şi prelucra circa 207 000 q de cereale. Fabrica Gutzjahr funcţiona cu o producţie anuală de 53 000 hl de spirt, fabrica Mittelman cu o producţie anuală de 34 000 hl de spirt, fabrica Herrl din cartierul Gai cu o producţie anuală de 5 000 hl de spirt, fabrica Weltner—Szendrey cu o producţie anuală de 6 000 hl de spirt, iar Societatea Anonimă „Prima fabrică arădană“ cu o capacitate de producţie de 14 000 hl pe an⁷. În urma concurenţei şi a crizelor din industria spirtului, la 1890 au rămas doar trei fabrici în funcţie: fabrica Mittelman a fuzionat cu Gutzjahr, Fraţii Neumann au pus stăpînire pe fabricile Herrl şi Weltner, iar mai tîrziu şi „Prima fabrică arădană“

² Raportul Camerei de Comerţ şi Industrie din Arad pe anul 1878.

³ Edvi Illés László, *Az aradi kereskedelmi és iparkamara kerületének közgazdasági leírása*. (Descrierea economică a ţinutului Camerei de Comerţ şi Industrie din Arad), Arad, 1897, p. 137.

⁴ Capitalul iniţial: 288 200 florini: Raportul Camerei de Comerţ şi Industrie din Arad pe anul 1877.

⁵ Pină la 1878 în regiune s-au întemeiat opt mori cu aburi, dintre care cea mai mare se afla la Pecica. Raportul Camerei de Comerţ... pe anul 1878.

⁶ Edvi Illés László, *op. cit.*, p. 131.

⁷ Raportul Camerei de Comerţ... pe anul 1877.

a ajuns în proprietatea familiei Neumann. În 1894 fiind ruinată și fabrica Gutzjahr, aceasta a fost cumpărată de frații Neumann, a căror fabrică funcționa cu 900 cai putere⁸.

Pe lângă morile și fabricile de spirt amintite, au fost fondate și alte întreprinderi mai mici. Astfel în 1885 luă ființă fabrica de materii explozive, iar în 1880 o fabrică de sifon, mai multe gatere, fabrici de mobile etc.

În același timp au cunoscut un deosebit avînt construcțiile de căi ferate⁹. La sfîrșitul veacului al XIX-lea a luat ființă „S. A. de Căi Ferate Arad—Cenad“, care la Arad și-a amenajat un mare atelier.

În ultimul deceniu al secolului al XIX-lea industria arădană ia un avînt mai mare. Construcțiile de căi ferate, sprijinirea de către stat a industriei, lărgirea pieței interne și externe au contribuit la intensificarea circulației mărfurilor. În viața bancară are loc o concentrare mai accentuată a capitalului. Ultimii ani ai secolului trecut marchează începutul concentrării producției și pătrunderii capitalului străin și în Arad. Capitalul străin își consolidează pozițiile în Arad pe două căi: atît pe calea concentrării societăților pe acțiuni, cît și prin înființarea unor noi întreprinderi. Capitalul străin — adus dinafara hotarelor Transilvaniei —, la început era reprezentat mai cu seamă de cel austriac și german.

Cea mai mare investire de capital austriac la Arad a avut loc în 1892, cînd s-a înființat fabrica de mașini și vagoane „Weitzer János“. Fabrica s-a fondat cu un capital inițial de 1 200 000 florini și și-a început activitatea cu 400 muncitori. Această fabrică considerată drept bastionul răsăritean al industriei metalurgice austriace, a luat, în urma construcțiilor de căi ferate, un ritm de dezvoltare rapidă, astfel, încît după cîțiva ani capitalul inițial a fost ridicat la 6 milioane florini, iar numărul muncitorilor a atins cifra de 1 800¹⁰.

Începînd din anii 1890, pe lângă capitalul austriac apare și capitalul german și cel belgian. Acestea se infiltrează în primul rînd în întreprinderile chimice și electrotehnice. Astfel trustul belgian din Bruxelles „Société Anonyme d'éclairage du Centre“ sub denumirea „Compagne d'Hongroise de Gas et Electricité“ întemeiază o filială în Banat cu un capital de 2 milioane florini. Aceeași societate încearcă pentru prima dată în 1896 să construiască calea ferată electrică Podgoria. Capitalul german întemeiază în anul 1899 „S. A. de Electricitate Arad“¹¹.

Deși pe la sfîrșitul secolului al XIX-lea apar fabrici metalurgice și chimice, industria ușoară rămîne dominantă în Arad. Dacă facem un bilanț al industrializării din Arad, găsim următoarea situație: în industria alimentară 9 întreprinderi, în industria lemnului 5 întreprinderi,

⁸ Raportul Camerei de Comerț... pe anul 1894. Ed. v. Illés László, *op cit.*, pp. 136—137.

⁹ Földi Tamás, *A magyarországi vasútépítés a külföldi nagytőke profitforrása*. (Construcțiile de căi ferate din Ungaria ca surse ale profitului străin) din volumul *Tanulmányok a kapitalizmus történetéhez Magyarországon* (Studii privind istoria capitalismului în Ungaria), Budapesta, 1956, pp. 106—138.

¹⁰ Rapoartele Camerei de Comerț... pe anii 1892—1896.

¹¹ *Ibidem*, pe anii 1892—1899.

în alte ramuri de industrie ușoară 5 întreprinderi; toate la un loc dispuneau de 2 073 cai putere, din care 1 625 cai putere aparțin industriei alimentare. Industria metalurgică funcționa cu 616 cai putere. Producția anuală în valori absolute, după ramuri industriale era următoarea: în industria alimentară 6 500 000 florini, în industria lemnului 185 000 florini, în alte ramuri ale industriei ușoare 1 096 000 florini iar în industria de mașini 2 522 000 florini¹².

Formarea clasei muncitoare în orașul Arad. Dezvoltarea rapidă a industriei care a avut loc la sfârșitul secolului al XIX-lea a avut drept consecință formarea clasei muncitoare. Trebuie subliniat însă, că nucleul clasei muncitoare era format de lucrătorii micilor ateliere meșteșugărești, fapt care a avut o influență covârșitoare atât asupra componenței clasei muncitoare, cât și asupra ideologiei primelor organizații muncitorești. Lipsa întreprinderilor specifice industriei grele, preponderența micilor ateliere pînă în ultimele decenii al secolului trecut au constituit într-adevăr greutăți în închegarea proletariatului industrial. Formarea clasei muncitoare în orașul Arad a avut loc deci în cadrul unei insuficiente dezvoltări a industriei grele și mai ales în cadrul dezvoltării industriei ușoare și a micii producții meșteșugărești. Dacă în orașul Arad numărul muncitorilor din micile ateliere era ridicat, cu atât mai mult se poate vorbi despre preponderența absolută a micilor meseriași în regiune, unde mișcarea muncitorească era reprezentată exclusiv de ei. Astfel după datele statistice din 1890, din rîndurile populației rurale au fost recenzate 8 573 persoane ca făcînd parte din categoria meseriașilor, dintre care 546 sauri, 239 rotari, 184 timplari, 226 zidari, 173 croitori etc¹³. Majoritatea lor covârșitoare lucra fără mină de lucru plătită. Micii meseriași au răspîndit de la bun început în mișcarea muncitorească ideologia mic-burgheză. La fel corporațiile meșteșugărești, provenite din vechile bresle, apărînd în primul rînd interesele patronilor, au influențat și ele în sensul acesta mișcarea muncitorească. Numărul corporațiilor din Arad se ridica între 1883—1890 la 9, avînd 599 membri¹⁴, iar în regiune la 10 cu 722 membri. Astfel de corporații existau în comunele Sebiș, Buteni, Chișineu, Pincota, Sintana, Pecica și Ineu¹⁵. Deși la sfârșitul secolului al XIX-lea, paralel cu dezvoltarea mai rapidă a industriei, numărul meșteșugarilor scade¹⁶, procentajul celor angajați în micile ateliere a rămas încă destul de ridicat. Astfel un economist contemporan apreciază numărul calfelor din orașul Arad la 1 620, iar numărul ucenicilor la cca 1 400, dintre care 147 ucenici lucrau în lăcătușărie-fie-

¹² *Rapoartele Camerei de Comerț... pe anii 1892—1896.*

¹³ Edvi Illés László, *op. cit.*, pp. 97—98.

¹⁴ *Raportul Camerei de Comerț... pe anul 1884.*

¹⁵ *Ibidem.*

¹⁶ În orașul Arad, în anul 1895 în cele 17 ramuri ale meseriilor existente sînt ținuți în evidență doar 1 327 meseriași cu brevete. Cea mai mare scădere se constată în ramura textilă, unde numărul meseriașilor scade de la 1 600 la 419. În anul 1890 din cei 302 țesători abia 134 mai lucrează, dar și aceștia numai în timpul iernii. În regiune, în această perioadă numărul meșteșugarilor scade de la 4 220 la 3 931 (vezi Edvi Illés László, *op. cit.* p. 96.).

rărie, 293 în zidărie, 288 în tâmplărie-rotărie și 593 în confecții¹⁷. Destul de ridicat era și numărul elevilor din școlile de ucenici. În 1884 în orașul Arad au funcționat 3 școli de ucenici cu 871 elevi, iar în comunele Pecica, Pîncota, Sîntana, Chișineu și Șiria funcționau la fel cite un curs de duminică pentru ucenici¹⁸.

Prin înființarea morilor, fabricilor de spirt, și prin fondarea marilor întreprinderi în domeniul industriei ușoare, și celei metalurgice după 1890, apare și proletariatul industrial, al cărui număr crește într-un ritm rapid. Astfel după datele Camerei de Comerț, în anul 1877 în fabricile de spirt au lucrat peste 700 de muncitori. După alte date ale statisticilor contemporane, la sfîrșitul secolului trecut în industria ușoară arădană au fost angajați 1 195 muncitori, în alte ramuri ale industriei ușoare 395 muncitori, iar în industria metalurgică 1 215 muncitori. Pe lângă aceștia mai erau angajați mulți muncitori sezonieri. Dezvoltarea rapidă a proletariatului industrial se poate constata și din anumite date comparative. Astfel la fabrica de spirt a fraților Neumann numărul muncitorilor între anii 1877—1895 s-a ridicat de la 350 la 745. O creștere și mai rapidă a numărului muncitorilor se poate observa la fabrica de mașini și vagoane, unde între 1892—1895 numărul lucrătorilor permanenți s-a ridicat de la 400 la 1 800¹⁹.

Deși statisticile contemporane ne dau uneori date contradictorii, nefăcînd deosebiri clare între industrie și meserii, sau între muncitorii industriali și cei ce lucrează în diverse meserii și mici ateliere, totuși proletarizarea accelerată a maselor de la sfîrșitul secolului trecut este oglindită în mod concludent. Astfel cifrele recensămîntului din 1890 ne indică în total 5 272 persoane, care lucrează în industrie și meserii, dintre care numărul meseriașilor se ridică la 1 985²⁰. Această cifră reprezintă 16,69% din totalul populației Aradului. De altfel datele publicate de Camera de Comerț și Industrie din Arad se apropie de datele citate, după care în 1900 numărul total al muncitorilor permanenți, angajați în industria arădană se ridică deja la 3 261 persoane²¹.

Chiar și datele globale ale recensămîntului din 1890 ne dovedesc în mod limpede creșterea numerică a clasei muncitoare. Astfel față de numărul absolut al populației în comitatul Arad între 1870 și 1890 procentajul muncitorilor s-a ridicat de la 4,52% la 5,42%²². Pe ramuri industriale muncitorii sînt repartizați după cum urmează: în ramura textilă, confecții și pielărie 41%, în ramura alimentară 14%, în industria lemnului 7%, în construcții 10%, în ramura metalurgică 12% și în alte ramuri 15,5%²³.

*

* * *

¹⁷ Edvi Illés László, *op. cit.*, p. 96.

¹⁸ *Raportul Camerei de Comerț... pe anul 1884.*

¹⁹ *Ibidem, pe anii 1892—1896.*

²⁰ Edvi Illés László, *op. cit.* p. 97.

²¹ *Raportul Camerei de Comerț... pe anul 1900.*

²² *Statisztikai Közlemények*, vol. 48. pp. 162/679.

²³ Edvi Illés László, *op. cit.* pp. 89—90.

O dată cu transformarea capitalistă a agriculturii și în special cu dezvoltarea rapidă a producției de mărfuri în cadrul proprietății funciare, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, se formează și proletariatul agricol, al cărui număr crește în mod accelerat îndeosebi către sfârșitul acestui secol. Astfel în 1890 numărul argaților pe marile domenii funciare și gospodării chiaburești din regiunea Arad se ridică la 9 901, ceea ce reprezintă 8,9% din populația rurală. Dintre aceștia 1 311 trăiau în plasa Arad, 1 511 în plasa Aletea, 2 024 în plasa Chișineu (domeniul arhiducelui Iosif), 849 în plasa Pecica, 539 în plasa Radna, 545 în plasa Ternova, 1 144 în plasa Ineu, 908 în plasa Șiria, 744 în plasa Sebiș și 366 în plasa Hălmagiu²⁴.

Din datele menționate reiese clar, că în regiunea de șes, mai ales pe marile domenii, era concentrat un număr mare de muncitori agricoli, astfel încît în plășile Chișineu, Aletea, Arad, Ineu procentul lor se ridică la 11–12%. După 1890 numărul muncitorilor agricoli crește și mai mult. Pe cînd în 1890 la o sută de gospodării țărănești reveneau 24,8 slugi și 71,6 muncitori agricoli sezonieri, în 1900 acest număr s-a ridicat la 28,2 (13,7% creștere), respectiv la 118,4 (65,3% creștere)²⁵.

Aceste cifre nu ne redau însă cu fidelitate situația numerică a proletariatului și semiproletariatului agricol, deoarece ele nu cuprind pe țărani săraci ce nu-și puteau ciștiga existența din puținul pămînt ce-l posedau, fiind siliți să se angajeze ca muncitori sezonieri pe marile domenii, în special în toiu muncilor de vară. Acest lucru este subliniat și de rapoartele Camerei de Comerț și Industrie și de unii statisticieni. Astfel economistul Gaál apreciază în 1890 numărul familiilor de țărani săraci, care își vînd forța de muncă pe timp limitat la 27 136, număr care pînă la 1900 crește la 39 554²⁶. Această cifră reprezintă peste o treime a țărănimii.

Între anii 1870–1890 foarte mulți țărani, fiind lipsiți de pămînt suficient, se angajau la construcțiile de căi ferate și la muncile de canalizare și indiguire. După încetarea acestor lucrări o parte a acestor țărani săraci nu se mai puteau reîntoarce la vetrele lor, îngroșînd astfel rîndurile șomerilor din industrie și agricultură, fapt care a contribuit la scăderea salariilor existente.

Condițiile de trai și de salarizare ale muncitorilor. Situația și viața muncitorilor industriali era extrem de grea. Nu exista nici o lege de ocrotire a muncii. Durata zilei de muncă era stabilită în mod arbitrar de către patroni. Astfel în fabricile de spirt ziua de muncă era pînă la 1900 de 12 ore²⁷. În celelalte fabrici și uzine, îndeosebi în cele din regiune, muncitorii lucrau zilnic între 10 și 15 ore. După datele din 1895, în cele 36 fabrici și uzine cercetate pe teritoriul Camerei de Comerț ară-

²⁴ *Statisztikai Közlemények*, vol. 48. pp. 162/679.

²⁵ *Ibidem*, vol. 27, p. 209.

²⁶ Gaál Jenő, *Arad vármegye és Arad sz. kir. város közigazdasági és közmívelődési állapotának leírása* (Descrierea economică și culturală a orașului Arad), Arad, 1898, pp. 113–188.

²⁷ *Raportul Camerei de Comerț... pe anul 1878*.

dene, situația era următoarea: în 7 fabrici se lucra zilnic $10\frac{1}{2}$ ore, în 2 fabrici 11 ore, în 8 fabrici $11\frac{1}{2}$ ore, în 11 întreprinderi 12 ore, în 3 fabrici $12\frac{1}{2}$ ore, în 3 întreprinderi $13\frac{1}{2}$ ore; 14 ore într-o uzină și 15 ore de asemenea într-o singură uzină. Duminica era zi lucrătoare.

Legea nu prevedea nici o restricțiune față de exploatarea copiilor care erau angajați în întreprinderile industriale după împlinirea vârstei de 10 ani. După datele aceluiași economist Gaál, copiii erau angajați cu un salariu redus față de cel al adulților deși ziua de muncă era tot atât de grea, oscilând între 10–12 ore²⁸.

Condițiile de salarizare ale muncitorilor erau de asemenea foarte rele. În această privință datele sînt variate. Astfel în industria spirtului muncitorii erau retribuiți fie cu ziua, fie lunar. La fabrica de spirt a fraților Neumann salariul pe zi varia între 0,50–1,50 florini, la fabrica de spirt Gutzjahr se aplica sistemul lunar, salariul oscilând între 14–22 florini²⁹.

În fierăriile din Sebiș salariul era și mai redus. Aici bărbații erau retribuiți în genere cu 65 creițari pe zi, femeile cu 32 creițari, iar copiii cu 15 creițari³⁰.

În industria lemnului muncitorii necalificați cîștigau circa 60–80 creițari pe zi, salahorii 45–60 creițari, iar muncitorii calificați 1–1,30 florini pe zi³¹.

La începutul ultimului deceniu al secolului trecut, datorită dezvoltării mișcării muncitorești și luptelor curajoase duse de muncitorime, salariile au fost întrucîtva ridicate, mai ales la muncitorii calificați. În 1895 salariul muncitorilor calificați se ridica în general la 1,50–3 florini pe zi, iar cel al muncitorilor necalificați era de 0,80–1,20 florini. În același timp însă femeile cîștigau aproximativ 55 creițari, iar copiii abia 25 creițari pe zi. Ucenicii nu primeau nici o leafă³².

În fabrica de mașini și vagoane „Weitzer János“ muncitorii lucrau în acord, obținînd o salarizare de 10–25 florini pe săptămîină³³.

De altfel nu era mai bună nici situația micilor meseriași. Un tînăr salahor zidar cîștiga în 14 ore de muncă abia 20–50 creițari, iar un zidar iscusit 0,80–2,40 florini pe zi³⁴. Nu trebuie uitat însă faptul, că zidăritul aparținea ramurii meseriilor bine plătite. Dogarii, care aveau asociația cea mai bine organizată, primeau un salariu de 1,75–3 florini pe zi³⁵, pielarii între 50–90 creițari pe zi, fierarii între 0,75–1 florin.

Muncitorii locuiau în colibe și bordeie întunecoase și nesănătoase, pentru care sacrificau totuși $\frac{1}{4}$ sau chiar $\frac{1}{3}$ din cîștigul lor. Însăși Camera de Comerț și de Industrie din Arad, organul tutelar al tuturor întreprinderilor

²⁸ Raportul Camerei de Comerț... pe anul 1878.

²⁹ Ibidem, pe anul 1884.

³⁰ Ibidem, pe anul 1880.

³¹ Edvi Illés László, *op. cit.* p. 162.

³² Ibidem, p. 108.

³³ Ibidem, p. 111.

³⁴ Ibidem, p. 126.

³⁵ Rapoartele Camerei de Comerț... din anii 1884–1888.

prinderilor, a insistat de mai multe ori în rapoartele sale asupra necesităţii construirii locuinţelor muncitoreşti.

Dacă în urma primelor manifestări solidară, muncitorimea orăşenească a reuşit totuşi să obţină unele îmbunătăţiri privind ziua de muncă şi condiţiile de salarizare, chiar înainte de 1890, nu putem constata acelaşi lucru şi la proletariatul agricol. După terminarea muncilor de canalizare şi scăderea ritmului în construcţiile căilor ferate, şomajul în agricultură a crescut, ceea ce a dus la micşorarea retribuţiei zilnice. Totodată marile domenii bazate pe producţia de cereale şi pe creşterea vitelor, angajau în majoritatea cazurilor numai muncitori sezonieri; mulţi dintr-aceştia erau plătiţi în natură şi în bani. Astfel, secerătorii primeau 1/16–1,12 din recoltă³⁶.

Tempul de muncă al muncitorilor agricoli nu era de loc limitat; el depindea de anotimpul respectiv. De obicei timpul de muncă se socotea de la revărsatul zorilor pînă la lăsatul serii (15–16 ore pe zi); cu ocazia treieratului se muncea însă şi în timpul serii sau nopţii. Moşierii şi arendaşii foloseau pentru muncile mai uşoare de preferinţă femeii sau copii, care erau plătiţi mai slab decît bărbaţii. Astfel media generală a cîştigului pe zi era la bărbaţi 59 creiţari, la femei 41 creiţari şi la copii 23 creiţari³⁷. În timpul iernii însă şi cîştigul bărbaţilor scădea sub 40 creiţari.

Condiţiile de locuit şi de igienă ale muncitorilor agricoli erau şi mai grele, decît ale lucrătorilor din industrie.

Primele organizaţii muncitoreşti din Arad. Descompunerea rapidă a breslelor şi creşterea numerică a clasei muncitoare au dus la trezirea conştiinţei de clasă a muncitorimii. Muncitorimea industrială precum şi cea din micile ateliere şi-a dat seama că corporaţiile meşteşugăreşti nu sînt de loc chemate de a reprezenta interesele vitale ale muncitorilor. Ei au înţeles că aceste corporaţii, fiind moştenitoarele tradiţiilor vechilor bresle, nu sînt capabile să apere nici interesele micilor meseriaşi. Muncitorimea căuta deci să creeze asociaţii proprii. Primele asociaţii muncitoreşti din Arad au avut un caracter cultural, de autoeducare şi autoajutorare³⁸. O astfel de asociaţie a fost „Asociaţia Generală a Muncitorilor”, înfiinţată la 20 august 1870 după modelul celei din Timişoara şi îndrumată de Carol Farkas³⁹. Organizatorul asociaţiei din Arad a fost însă un tipograf, Carol Fiertinger, care participase şi la organizarea asociaţiei muncitoreşti din Budapesta⁴⁰. Adunarea de constituire a trecut pe ordinea de zi patru puncte: 1) prezentarea şi acceptarea statutului, 2) darea de seamă a Comisiei provizorii, 3) alegerea unei comisii de reviu-

³⁶ *Rapoartele Camerei de Comerţ ... pe anii 1881–1885, 1887–1889 şi 1889–1895.*

³⁷ *Ibidem, pe anii 1884–1889.*

³⁸ V. A. Varga, *Contribuţii la istoria mişcării muncitoreşti din Transilvania la sfîrşitul secolului al XIX-lea*, „Studii”, 3/1959, pp. 25–52.

³⁹ Franz Liebhard, *Die Anfänge der Temesvarer Arbeiterbewegung im Zeitraum 1868–1871. Neue Literatur*, 1957/1, pp. 110–134.

⁴⁰ A. Egyed, *Asociaţiile muncitoreşti din Transilvania între 1868–1872*. „Studii” 6/1956, pp. 32–39.

zie, 4) alegerea Comitetului de conducere. Analizînd componența asociației arădene se poate constata, că majoritatea membrilor ei erau muncitori din micile ateliere: pantofari, dulgheri, tipografi, croitori etc. Trebuie relevat însă faptul că această asociație a cuprins muncitorii fără deosebire de naționalitate: președintele, un dulgher român, Măcean Gheorghe, vicepreședinții — un pantofar, Andrei Valenta și amintitul tipograf Carol Fiertinger etc. Membrii asociației plăteau o cotizație lunară de 20 de creițari⁴¹.

Cu toate că Asociația Generală a Muncitorilor din Arad a avut un vădit caracter de clasă, ea a fost mult influențată de concepțiile lassaliene. Totodată ea se ocupa cu lămurirea politică și cu rezolvarea problemelor economice ale membrilor. Linia generală a acestei asociații precum și caracterul ei internaționalist dovedește că asupra activității sale a avut o influență destul de puternică și Internaționala I. De altfel asociația arădană care era numită de către Ministerul de Interne „club politic secret“ a fost o organizație care s-a rupt de principiile „colaborării cu burghezia liberală“ și în care muncitorimea era educată în spiritul luptei de clasă⁴².

Asociația Generală a Muncitorilor din Arad a activat pînă la începutul anului 1872, cînd în urma prigoanei polițienești a fost dizolvată. În timpul activității sale asociația a ținut adunări în mod regulat, unde au fost citite dările de seamă, au fost primiți noi membri și unde s-au ținut și comunicări. Pentru sporirea fondului material și pentru culturalizarea muncitorilor au fost ținute serate, conferințe, asociația dispunînd și de o bibliotecă. Astfel în cadrul acestor conferințe s-a vorbit despre emanciparea femeilor⁴³, despre situația internațională a muncitorilor etc.⁴⁴. Asociația avea o disciplină severă, membrii care nu-și achi-tau cotizația timp mai îndelungat fiind excluși din asociație⁴⁵.

Asociația Generală a Muncitorilor din Arad a pus un mare accent pe ajutorarea celor bolnavi. Astfel la 18 septembrie 1870 a fost organizată „Secția de ajutorare a bolnavilor și a celor accidentați“, în care au fost primite și femeile, ca membri. În această secție erau reprezentate diferite profesii. Membru al acestei secții putea fi orice persoană „indiferent de rang, religie, naționalitate sau sex, care și-a îndeplinit obligațiile față de asociație“. Secția de autoajutorare avea medici și medicamente puse la dispoziția muncitorilor⁴⁶.

La 5 ianuarie 1872 s-a încercat o reorganizare a asociației înființîndu-se secții după criteriul profesional. Astfel au fost organizate șapte secții profesionale pentru: zidari, tîmplari, lăcătuși, dulgheri, croitori, dogari și pantofari. Pe baza noului statut, adoptat cu ocazia acestei adunări, cotizația lunară a fost fixată la 40 creițari, iar taxa de înscriere

⁴¹ „Alföld“, 6 iulie 1870.

⁴² A. E g y e d, *op. cit.* p. 39.

⁴³ „Alföld“, 8. ian. 1871.

⁴⁴ *Ibidem*, 4. febr. 1871 și 7. iunie 1871.

⁴⁵ *Ibidem*, 21 sept. 1870.

⁴⁶ A. E g y e d, *op. cit.*, p. 40.

la un florin. Membrii asociației primeau în caz de boală un ajutor lunar de 5 florini, iar în caz de deces se plătea rudelor 30 florini ajutor⁴⁷.

Deși în 1872 Asociația Generală a Muncitorilor din Arad a fost dizolvată, influența ei asupra muncitorimii n-a rămas fără rezultate. Asociația arădană n-a fost o organizație marxistă, dar prin trezirea conștiinței de clasă ea a îndemnat pe muncitori la organizarea diferitelor asociații de ajutor de boală și a diferitelor asociații profesionale. Astfel tipograful își organizaseră în 1871 asociația lor profesională, care în 1873 s-a lărgit prin crearea unei asociații de ajutor de boală⁴⁸. În anii următori au luat ființă în orașul Arad și alte asociații de autoajutorare. De pildă Asociația de autoajutorare a dogarilor a activat pînă la 1878, cînd a fost reorganizată. Membrii asociației plăteau cîte 9 creștari pe săptămînă, iar în caz de boală primeau un ajutor de cîte 55 creștari pe zi. Asociația avea 40 de membri⁴⁹. În anul 1886 frizerii și-au organizat asociația lor de ajutorare a bolnavilor⁵⁰.

În urma înființării marilor fabrici a început să se organizeze și muncitorimea industrială. În anul 1879 muncitorii de la fabrica de spirt a Fraților Neumann au reușit să creeze asociația lor de autoajutorare, pentru care plăteau 1% din salariu⁵¹. Pînă la 1888 muncitorii au organizat în șapte fabrici asociații pentru autoajutorare, plătind 1–2% din salariu pentru casa de ajutor⁵².

Deși în perioada 1872–1890 accentul în cadrul mișcării muncitorești s-a pus pe crearea asociațiilor de autoajutorare și a organizațiilor profesionale, perioada amintită se caracterizează și prin întărirea luptei împotriva influenței burgheze și a concepțiilor lassaliene. În primul rînd trebuie luat în considerare faptul, că prin dezvoltarea rapidă a industriei s-au produs mari schimbări în componența muncitorimii. Prin creșterea numerică a muncitorimii industriale se creează în sînul clasei muncitoare atît conștiința de clasă, cît și spiritul revoluționar. Aceste tendințe se remarcă și la „Congresul internaționalist muncitoresc” de la Budapesta, ținut la 21 aprilie 1878. La acest congres, care a avut drept urmare înființarea „Partidului nealegătorilor” au luat parte și delegații muncitorilor din Arad. Acest partid a fost înlocuit doi ani mai tîrziu cu o formă de organizare politică superioară, cu „Partidul general muncitoresc” care avea un program mai înaintat și cuprindea și unele obiective cu caracter socialist⁵³. La congresul de constituire din 1880, precum și la congresele din 1881 și 1887 au luat parte și reprezentanții muncitorilor arădeni. Deși în programul acestui nou partid muncitoresc au fost înlăturate în mare parte concepțiile lassaliene, totuși influența unor idei greșite, oportuniste se mai resimțea. Astfel, limitarea la formele

⁴⁷ „Alföld”, 5 ian. 1872.

⁴⁸ V. A. Varga, *op. cit.* p. 49.

⁴⁹ *Raportul Camerei de Comerț... pe anul 1879.*

⁵⁰ V. A. Varga, *op. cit.*, p. 49.

⁵¹ *Raportul Camerei de Comerț... pe anul 1879.*

⁵² Edvi Illés László, *op. cit.* p. 163.

⁵³ V. A. Varga, *op. cit.* p. 63.

legale de acțiune, părerea că e datoria statului burghez de a se îngriji de bunăstarea clasei muncitoare, neglijarea educării politice a maselor etc. erau urmări ale atitudinii oportuniste a micilor meseriași ruinați și intrați în mișcarea muncitorească. Se înțelege deci că lupta între marxști și oportuniști nu a încetat nici după 1880.

Dezvoltarea industriei arădene și închegarea proletariatului industrial au asigurat totuși și în orașul Arad o bază de masă pentru răspîndirea ideilor marxiste și a spiritului luptei de clasă. Unul dintre propagatorii ideilor luptei de clasă a fost muncitorul Ludovic Schrodte, fiul unui pantofar sărac, refugiat din Germania.

În urma răspîndirii ideilor revoluționare, muncitorii din Arad caută noi forme de luptă pentru îmbunătățirea vieții lor. Începînd cu anul 1885, muncitorii organizați după criteriile profesionale trec la o serie de acțiuni greviste. Astfel în luna mai 1885 muncitorii tîmplari au declarat o grevă, care a durat cinci zile. Greviștii au cerut ca ziua de muncă să fie scăzută la 10 ore, duminica să fie declarată zi de repaus, iar salariile lor să fie ridicate cu 30%⁵⁴. Ziarele muncitorești contemporane au publicat știri despre mersul grevei, făcînd apel către tîmplarii din alte localități, ca în timpul grevei să ocolească orașul Arad. Ne-fiind însă suficient organizată, greva a fost înăbușită.

Dezvoltarea mișcării muncitorești din orașul Arad ne dovedește într-adevăr răspîndirea tot mai largă a ideilor marxiste, a spiritului revoluționar. Muncitorimii îi lipsea însă o îndrumare ideologică fermă, care i-a fost apoi acordată de Internaționala a II-a, întemeiată în 1889 la Paris și condusă de Friedrich Engels.

Formarea Secției Partidului Social-Democrat la Arad. Ecoul Internaționalei a II-a a pătruns și în Transilvania. Proletariatul a recunoscut uriașa însemnătate a Internaționalei a II-a și unii reprezentanți ai muncitorimii și-au exprimat nemulțumirea față de „Partidul general muncitoresc”⁵⁵. Astfel muncitorii din Oradea au salutată într-o scrisoare Internaționala a II-a, cerînd sprijinul ei pentru crearea unui partid muncitoresc. Muncitorii din Arad și-au însușit de asemenea linia și rezoluțiile congresului de la Paris al Internaționalei a II-a, printre care se afla și hotărîrea de a sărbători ziua de 1 Mai, ca zi a luptei și a solidarității internaționale a clasei muncitoare. Reprezentanții clar-văzători ai muncitorimii arădene au înțeles că prima necesitate pentru crearea unui partid social-democrat marxist, este mobilizarea maselor și trezirea conștiinței lor de clasă. Sărbătorirea zilei de 1 Mai era un bun prilej pentru afirmarea solidarității muncitorimii.

Gazeta burgheză „Alföld” (Cîmpia) redactată în orașul Arad, în numărul său din 26 aprilie 1890, a alarmat opinia publică burgheză despre pregătirile muncitorilor arădeni de a proclama grevă pentru ziua

⁵⁴ „Alföld”, 8 mai și 11 mai 1885.

⁵⁵ S. Vincze Edith, *A Magyarországi szociáldemokrata párt megalakulása és tevékenysége*. (Formarea și activitatea Partidului Social-democrat din Ungaria), Századok, 1-2/1956. p. 127.

de 1 mai⁵⁵. După știrile gazetei, muncitorii țimplari au făcut propaga-nda cea mai mare în acest sens.

În ziua de 28 aprilie 1890, conducătorii diferitelor asociații culturale muncitorești din Arad au ținut o ședință organizatorică privind sărbătorirea zilei de 1 Mai. Ședința care a avut loc într-un restaurant, a fost condusă de muncitorii Ludovic Schrodtt și Ioan Horváth. În cadrul ședinței s-au dezbătut hotărârile Internaționalei a II-a, respectându-se următoarea ordine de zi: 1. Situația muncitorimii în general. 2. Re-paosul de muncă în zilele de duminică. 3. Manifestările cu ocazia zilei de 1 Mai și revendicarea zilei de muncă de 8 ore. 4. Diverse⁵⁷. Cu ocazia dezbaterii acestor probleme, muncitorii au hotărât în unanimitate să declare grevă pentru ziua de 1 Mai, proclamând această zi ca sărbătoare oficială a tuturor muncitorilor din Arad. S-a hotărât de ase-menea ca în dimineața zilei de 1 Mai muncitorii mobilizați din toate ramurile industriei și meseriilor, cu steaguri albe și cu fanfară, să iasă în pădurea Ciala din hotarul orașului pentru a ține acolo o adunare solemnă⁵⁸.

În cadrul aceleiași ședințe din 28 aprilie 1890, muncitorii arădeni au mai hotărât să înainteze ministerului un memoriu în vederea apro-bării unor legi privind protecția muncii.

Tipografii arădeni au ținut și ei o ședință pentru a organiza cât mai bine sărbătorirea zilei de 1 Mai.

Conducerea oportunistă a „Asociației generale pentru autoajutorare“, sperându-se de progresul revoluționar ce a cuprins întreaga muncito-rime, a hotărât să țină o adunare, cu scopul de a îndemna la cumpătare pe cei „revoluționari“. Trebuie remarcat, că ședința Asociației generale pentru autoajutorare a fost sprijinită și de poliție. Cu toate eforturile conducerii asociației, din 700 membri numai 85 au luat parte la această adunare, astfel că după statut adunarea nici nu putea fi considerată legală. Un muncitor, luând cuvântul și semnalind acest fapt, a fost în-terrupt de comisarul de poliție care a intervenit pentru a lua apărarea conducerii. Ședința a adoptat în aceste condiții hotărâri potrivnice in-tereselor muncitorești, mărginindu-se mai cu seamă la lingușiri adresate forurilor oficiale⁵⁹.

Hotărârile Asociației generale n-au avut nici un efect asupra mun-citorilor arădeni. În schimb ecoul ședinței muncitorilor revoluționari a produs mare încordare în rândurile autorităților, care s-au grăbit să interzică orice manifestare în ziua de 1 Mai⁶⁰.

Comitetul de organizare a sărbătoririi zilei de 1 Mai a fost alcă-tuit din muncitori de toate naționalitățile⁶¹. La ședința de organizare au

⁵⁶ „Alföld“, 26. apr. 1890.

⁵⁷ *Ibidem*, 27. apr. 1890.

⁵⁸ Ziarul „Arad és Vidéke“, numărul din 29. apr. 1890.

⁵⁹ „Alföld“, 30. apr. 1890.

⁶⁰ „Arad és Vidéke“, 29. apr. 1890.

⁶¹ În lista comitetului se găsesc următoarele nume: Bernáth László, Nicolae Bogdan, Engels Mihail, Andreas Fischer, Victor Hingler, Horváth János, Jankó

participat și unii elevi ai preparandiei române din Arad. Un preparandist român a fost chiar și arestat de poliție, deoarece a rostit un discurs „instigator”⁶².

Cu toată intervenția poliției și a Asociației generale pentru auto-ajutorare, în ziua de 1 Mai 1890 muncitorii arădeni au declarat grevă și s-au adunat în fața restaurantului „Boul Roșu”. Poliția a împrăștiat însă cu forța pe muncitorii adunați. Unii dintre ei au ocolit străzile înconjurate de polițiști, și circa 900 de muncitori s-au dus în pădurea Ciala, unde a avut loc un miting. În cadrul acestui miting mai mulți muncitori au rostit cuvântări, după care cei adunați au cîntat „marseilleza muncitorească”. A urmat apoi dezbaterea deschisă a hotărîrilor Congresului Internaționalului a II-a de la Paris. Cu ocazia acestor dezbateri cei prezenți au votat în unanimitate o rezoluție compusă din nouă puncte, cerînd legiferarea și dezbateră în parlamentul ungar a legilor pentru „ocrotirea muncii”.

„Luînd în considerare că producția capitalistă domină toate țările din lume cu o dezvoltare rapidă și fiind convinși că sistemul de producție capitalist înseamnă exploatarea crescîndă a clasei muncitoare de către clasa dominantă și că această exploatare, devenind cu fiecare zi mai intensivă, aduce cu sine asupra politică și degenerarea fizică și morală a clasei muncitoare; pentru aceasta sarcina și datoria clasei muncitoare din toate părțile este să lupte cu toate mijloacele ce-i stau la dispoziție contra acestei organizări sociale, care depravează și amenință dezvoltarea liberă a omenirii”, se poate citi în rezoluția care a fost înaintată parlamentului ungar la 10 noiembrie 1890⁶³.

În continuare, proletariatul arădan cere ca ziua de muncă să nu depășească 8 ore pentru muncitorii din orice țară; să fie interzisă angajarea copiilor sub 14 ani, iar celor între 14—18 ani să li se fixeze ziua de muncă la 6 ore; munca de noapte să fie aplicată numai în ramurile de producție, în care caracterul muncii o impune; femeile să nu fie angajate în ramurile de muncă care dăunează sănătății lor; în fiecare săptămînă muncitorii să aibă 36 ore pauză fără întrerupere; se cere de asemenea ocrotirea muncii; instaurarea sistemului de control din partea statului asupra fabricilor, și angajarea inspectorilor de muncă din partea statului, dintre care jumătate să fie aleși de muncitori; „sistemul Truck”⁶⁴ să fie abrogat, femeile să fie egale în drepturi cu bărbații.

Rezoluția muncitorilor arădeni mai cerea ca toate aceste prevederi și legi să fie asigurate prin convenții internaționale. În ultimul

József, Péter Kintzig, Markovits Mór, Móra Matei, Ștefan Renner, Anton Pech, Pavel Minea, Ludovic Schrodț, Johann Stamberger.

⁶² „Alföld”, 30 apr. 1890.

⁶³ *A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai* (Documente alese privind mișcarea muncitorească ungară), vol. II, pp. 29—31.

⁶⁴ Sistem în care muncitorii sînt plătiți în loc de bani, cu care nu pot cumpăra decît în magazinele proprietarului.

punct al rezoluției se revendica și libertatea totală a organizațiilor și adunărilor muncitorești⁶⁵.

Mitingul din 1 Mai a avut o influență puternică asupra muncitorilor din Arad. Nucleul marxist al mișcării muncitorești din Arad a luat în mîinile sale inițiativa, insistînd pentru înființarea secției Partidului social-democrat de tip marxist. Acest lucru a devenit posibil după congresul de constituire a acestui partid, ținut la Budapesta în zilele 7–8 decembrie 1890.

Cu ocazia dezbaterilor de la congresul din Budapesta, delegatul arădan Schrodt Ludovic, luînd cuvîntul, a arătat pe scurt trecutul mișcării muncitorești din Arad precum și prigoana poliției împotriva muncitorimii, relevînd succesul și marea influență a mitingului organizat la Arad în ziua de 1 Mai 1890. Întîmpinat cu ovații de ceilalți reprezentanți, delegatul arădan a anunțat, că muncitorii din Arad vor înființa un „cerc muncitoresc”. „Pornind de la mișcările din 1 Mai, muncitorii au hotărît să înființeze un cerc muncitoresc, dar guvernul n-a aprobat statutul; ne-a luat dreptul nostru de a ne uni, ca celelalte partide, cel liberal, cel opoziționist moderat, sau cel independent. Noi muncitorii arădeni am hotărît totuși să ne constituim ca partid social-democrat, a declarat delegatul arădan, subliniind în continuare succesul obținut în înființarea diferitelor organizații sindicale. Astfel a arătat delegatul arădan – „muncitorii au reușit să formeze cercurile tîmplarilor și pantofarilor, care și-au întocmit statutele lor, ținînd și ședințe regulate”⁶⁶.

În privința legiferării protecției muncii, în cadrul congresului de la Budapesta, au fost aprobate aceleași puncte ce fuseseră dezbătute cu ocazia zilei de 1 Mai la Arad, și înaintate parlamentului ungar⁶⁷.

Delegații arădeni în frunte cu numitul Schrodt au propus ca viitorul congres al Partidului Social-Democrat din Ungaria să fie ținut în provincie, pentru ca munca de agitație să fie mai susținută în acea regiune⁶⁸. Propunerea lui Schrodt a fost acceptată cu unele modificări, fără însă să se fixeze în prealabil localitatea respectivă.

Delegația arădană întorcîndu-se acasă de la congres, a convocat o ședință a muncitorimii pentru ziua de 29 martie 1891, care a avut loc la restaurantul „Boul Roșu”. La ședință au participat diferiți reprezentanți ai întreprinderilor mari din oraș, muncitori din micile ateliere, ca și mici meseriași etc. Cu această ocazie s-au dezbătut sarcinile P.S.D. și apoi s-a ales comitetul de conducere al secției locale de partid. În comitetul de conducere au fost aleși 40 de membri de diferite naționalități⁶⁹.

⁶⁵ *A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai*, vol. II, pp. 30–31.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 38.

⁶⁷ *Ibidem*, pp. 50–51.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 71.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 282.

Luptele muncitorilor din Arad sub conducerea Partidului Social-Democrat. Secția arădană a Partidului Social-Democrat a recunoscut însemnătatea muncii de agitație. Cunoșcînd urmările negative ale ideilor oportuniste, ce erau susținute de aripa de dreapta a mișcării muncitorești, noul comitet, în frunte cu muncitorii înaintați, urmărea ca printr-o agitație vie și continuă să dea o răspundere cît mai largă ideilor socialiste atît în rîndurile muncitorilor orașeni, cît și în rîndurile proletariatului agricol, al cărui număr în localitățile Semlac, Pecica, Nădlac, Chișineu, Șiria etc. era destul de ridicat. Pentru aceasta s-a hotărît să se organizeze în ziua de 1 Mai manifestări atît în oraș cît și în comunele unde se găsesc muncitori agricoli în mase compacte. După formarea secției de partid din Arad mai mulți membri au mers pe teren, în comunele vecine, ducînd o vie muncă de agitație pentru organizarea manifestărilor închinete zilei de 1 Mai⁷⁰.

Secția Partidului Social-Democrat din Arad nu s-a mulțumit cu primele măsuri luate. Recunoscînd de la început folosul și importanța uriașă a presei, aceasta a reușit — pe baza unor fonduri strînse de la muncitori — să editeze un ziar propriu cu titlul „Közjólét“ (Bunăstarea publică). Primul număr al ziarului a apărut la 18 aprilie 1891. Prin presă și prin agitație verbală secția de partid din Arad a mobilizat masele pentru a participa în număr cît mai mare la serbările ce aveau să aibă loc în ziua de 1 Mai. Bazîndu-se pe hotărîrile luate la 9 martie, secția de partid a înaintat în 22 aprilie o cerere către organele polițienești, cerînd să li se permită sărbătorirea zilei de 1 Mai în pădurea Ciala. Prefectul poliției din Arad nu a aprobat cererea.

Deși poliția a luat măsuri drastice, muncitorii s-au adunat totuși în ziua de 1 Mai 1891 în mase compacte în parcul central al orașului. Poliția, mobilizată, a împrăștiat pe muncitorii adunați; aceștia, formînd însă mici grupuri, s-au dus la Aradul Nou cu scopul de a ține o adunare deschisă. Acolo li s-au alăturat mulți muncitori agricoli. Imediat însă, după deschiderea adunării, au apărut detașamentele poliției, care au împrăștiat cu forța mulțimea adunată⁷¹.

Munca de organizare și agitația orală și prin presă au avut succese și în comunele comitatului Arad. Astfel în întreaga plasă Aletea (în jurul comunei Socodor), în zilele de după 1 Mai agitația localnicilor a luat proporții tot mai mari. La Aletea de pildă, a avut loc o manifestație importantă, iar în întregul comitat situația era atît de încordată, încît regimentele 23, 27, 37, și 101 din Arad, precum și regimentul 84 din Timișoara erau în stare de alarmă; soldaților li s-au distribuit cîte 100 de cartușe⁷². Frămîntări asemănătoare au avut loc și în comitatul Cenad.

⁷⁰ Dr. Gabona Béla, *A magyarországi agrármunkásmozgalom története, 1890—1900.* (Istoria mișcărilor agrare din Ungaria), Budapest, f. a. p. 4.

⁷¹ „Aiföld“, 2. mai 1891.

⁷² Simon Péter, *A századforduló földmunkás és szegényparaszt mozgalma 1891—1907.* (Mișcările țărănilor săraci și ale proletariatului agricol din perioada 1890—1907), Budapesta, 1954, pp. 40—45.

În rindurile țărănimii sărace și ale proletariatului agricol a avut o mare influență și ziarul muncitoresc „Közjólét“. În toate părțile unde ajungeau exemplarele acestui ziar, muncitorii și țărani le transmiteau de la om la om sau le citeau în grupuri. Zi de zi soseau la redacție scrisori în care țărani își manifestau bucuria de a fi găsit în acest ziar un prieten, care să le susțină cauza lor dreaptă. În scrisorile lor, muncitorii agricoli și țărani săraci și-au descris necazurile, au arătat cum mulți moșieri — aflind că unii dintre ei sînt membri ai cercurilor socialiste — le-au desfăcut contractele, arendînd lotul lor acelor țărani care nu făceau parte din nici un cerc socialist⁷³. „Mulți țărani — care probabil în viața lor nu ieșiseră din comunele lor natale — au pornit la Arad, numai pentru a-și manifesta simpatia în numele lor și a celor rămași acasă și pentru a aduce salutul lor în fața redacției ziarului „Közjólét“, scria un sociolog contemporan⁷⁴.

Secția de partid din Arad a ținut o strînsă legătură și cu cercurile socialiste din Orosháza și Békéscsaba. După aprecierile ziarelor contemporane, chiar revolta singeroasă din Batonea (comună din R. P. Ungară, în parte locuită de romini), ce a avut loc în ziua de 21 iunie 1891, ar fi fost organizată de social-democrații arădeni și de cei din Orosháza⁷⁵. Revolta din Batonea a fost condusă de fapt de doi muncitori agricoli romini din Nădlac: Dumitru Păcuraru și Arcadie Soldan⁷⁶. După unele presupuneri social-democrații din Arad vroiau să organizeze și greva generală a secerătorilor⁷⁷. Greva însă n-a avut loc, deoarece oportunității din sinul partidului nu au fost de acord cu organizarea ei, dezbinînd astfel unitatea partidului. Totuși în unele localități au avut loc mișcări țărănești mai mici, ca de pildă la Turnu, unde au fost trimiși jandarmi pentru înăbușirea lor. O stare de neliniște s-a semnalat și la Șeitîn⁷⁸. În general, se poate constata că ziarul muncitoresc arădan a avut o influență mobilizatoare asupra țărănimii din comitatele Arad, Bichis, Cenad și Timiș, influență subliniată și de gazetele burgheze contemporane⁷⁹. Datorită succeselor obținute, autoritățile au început prigoana împotriva social-democraților arădeni. Astfel în vara anului 1891 ziarul „Közjólét“ a fost interzis, iar membrii redacției, sub acuzația de a fi făcut „agitație socialistă“, au fost arestați⁸⁰.

Presă burgheză arădană și în special ziarul „Alföld“, au lansat un atac inverșunat împotriva mișcării socialiste. Drept răspuns socialiștii

⁷³ Dr. Gabona Béla, *op. cit.*, pp. 4–5, citează din ziarul „Közjólét“ 18–25. apr. 1891.

⁷⁴ *Ibidem.*

⁷⁵ „Alföld“, 23, 24, 25, 26 iunie 1891.

⁷⁶ Simon Péter, *op. cit.*, pp. 48–51.

⁷⁷ Gabona Béla, *op. cit.*, pp. 16–17.

⁷⁸ Simon Péter, *op. cit.*, p. 59.

⁷⁹ Dörner Egon, *Aradkőrnyéki parasztmozgalom* (Mișcări țărănești din jurul Aradului); ziarul „Vörös Lobogó“ Arad. 21. ian. 1956.

⁸⁰ Gabona Béla, *op. cit.*, pp. 16–17.

din Arad au umplut orașul cu afișe, în care au demascât rolul anti-popular al presei burgheze⁸¹.

În lupta dusă împotriva răspîndirii ideilor socialiste, organele oficiale au atras și pe patronii întreprinderilor, îndemnîndu-i să concedieze pe muncitorii care sprijină politica Partidului Social-Democrat. Astfel mulți muncitori au rămas șomeri iar poliția i-a silit pînă la urmă să părăsească orașul⁸².

Teroarea poliției nu era în stare însă să stăvilească răspîndirea ideilor socialiste. Însăși Camera de Comerț și Industrie din Arad considera situația drept insuportabilă din cauza răspîndirii ideilor socialiste⁸³. Secția de partid a reușit să organizeze în această perioadă sindicate bazate pe principiile luptei de clasă. În rîndurile țărănimii, în tot timpul verii anului 1891, au avut loc greve și alte manifestări. În luna iunie în comuna Pecica muncitorii agricoli s-au răscolat împotriva moșierului; la Semlac 150 de argați au declarat grevă, revendicînd majorarea salariilor, iar la Nădlac, Cladova, Miniș au avut loc mișcări susținute⁸⁴.

Munca de agitație a secretariatului P.S.D. — secția Arad — a continuat în tot cursul anului 1891, cu toate că unii conducători oportuniști din Budapesta căutau să frîneze dezvoltarea mișcărilor țărănești. Această atitudine este oglindită și de raportul Partidului Social-Democrat din Ungaria trimis la Congresul Internaționalei a II-a de la Bruxelles, în care se amintește de altfel și de activitatea gazetei muncitorești din Arad⁸⁵.

Prestigiul social-democraților a fost ridicat și datorită faptului că în ziua de 19 iulie 1891, ca rezultat al luptelor duse de muncitori, duminica a fost declarată zi de odihnă⁸⁶.

Munca organizației de partid din Arad, în rîndurile țărănimii nu a încetat nici în anul următor. Deși în alte regiuni din Cîmpia Tisei domnea o relativă liniște, țărănimea din jurul orașului, în preajma zilei de 1 Mai 1892 a început să se frămînte din nou. Organizația de partid din Arad, trăgînd învățămintele necesare din rolul mobilizator al primelor două serbări de 1 Mai, a făcut pregătiri și mai temeinice în acest an. Primind vestea despre aceste pregătiri, poliția și jandarmeria au luat măsuri de siguranță: cu săptămîni înainte au fost interzise orice fel de manifestații cu ocazia zilei de 1 Mai⁸⁷.

Cu cîteva zile înainte de marea sărbătoare internațională a clasei muncitoare, organizația de partid a trimis manifeste și ziare muncitorești în toate cartierele orașului, precum și în comunele Livada, Ziman-

⁸¹ „Alföld“, 1 apr. 1892, 2 mai 1892.

⁸² *Ibidem*, 4 iulie 1891.

⁸³ *Raportul Camerei de Comerț... pe anul 1892.*

⁸⁴ Dörner Egon, *op. cit.*

⁸⁵ *A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai*, vol. II, pp. 124—125.

⁸⁶ „Alföld“, 21 iunie 1891. — „Arad és Vidéke“, 21 iunie 1891.

⁸⁷ *Ibidem*, 22 apr. 1892, 25 apr. 1892.

dul Nou, și Zimanducz, unde existau cercuri socialiste destul de bine organizate⁸⁸. Pe lângă presă s-a făcut și propagandă orală.

Ziua de 1 Mai 1892 a căzut duminică; cu acest prilej în parcul orașenesc s-au întrunit muncitorii în număr mult mai mare decât în anii precedenți. În același timp la marginea Aradului s-au adunat în grupuri compacte, zilieri, slugi și alte categorii de muncitori agricoli în fața cărora delegații partidului au rostit discursuri inflăcătoare⁸⁹. După terminarea discursurilor peste 300 de muncitori, sub îndrumarea organizației de partid, s-au dus la Zimanducz, unde, mobilizând țărănimea din localitate, precum și din comunele vecine, au încercat să organizeze o manifestație. Autoritățile, luând cunoștință despre planul muncitorilor, au luat de îndată măsuri, raportând evenimentele vicecomitelui și cerind trimiterea unui detașament de soldați pentru întărirea jandarmeriei⁹⁰. Dintr-un alt raport reiese, că mitingul planificat la Zimanducz a fost împiedicat, conducătorii fiind arestați⁹¹.

Organele oficiale au socotit periculoasă și adunarea muncitorilor agricoli din hotarul Aradului, deoarece o mare parte dintre ei lucrau pe latifundiile arhiducelui Iosef de Habsburg și ale grofului Zselénszky; acest fapt explică zelul deosebit al autorităților. Astfel jandarmeria mobilizată, în frunte cu solgăbirăul Ortutay, a ieșit în hotarul orașului, cu scopul de a imprăștia muncitorii agricoli întruniți. Mulțimea însă nu voia să se imprăștie, mulți strigând că „pe latifundiile arhiducelui și grofului fierul este mult mai prețuit, decât omul!“ „... Nu sîntem dispuși să îndurăm și pe mai departe viața noastră de mizerie, căci ispravnicii ne oferă 30 de creițari pentru o zi de muncă, pe cînd o majă de griu costă 11 florini“ strigau țărani. Jandarmii s-au pregătit să tragă în mulțime, însă în ultima clipă muncitorii agricoli s-au retras în ordine. Mulți dintre conducătorii manifestației au fost totuși arestați. Din cauza agitației generale din comitatul Arad, garnizoanele se aflau în stare de alarmă, fiind pregătite pentru a executa ordinele de reprimare a oricăror mișcări⁹². Orașul Pecica era cuprins de o agitație atît de mare, încît jandarmeria a fost incapabilă să mențină ordinea⁹³.

Mișcarea socialistă se dezvoltă în continuare, cîștigînd în intensitate. În anul 1893 secția de partid din Arad a reușit să scoată o nouă gazetă muncitorească sub titlul „A munka 6re“ (Străjerul muncii). Noul organ de presă a apărut în ianuarie 1893 și, ca și predecesorul său, a contribuit cu succes la intensificarea muncii organizatorice și a propagării ideilor socialiste.

Pentru organizarea demonstrațiilor de 1 Mai, în anul 1893, secretariatul P.S.D., secția Arad, a luat contact cu muncitorii din noua fabrică

⁸⁸ Simon Péter, *op. cit.*, p. 55.

⁸⁹ „Arad és Vidéke“, 3 mai 1892.

⁹⁰ Arh. St. Arad. Actele administrative ale Comitatului Arad, 3378/1900 și 9.025 1. mai 1892.

⁹¹ *Ibidem*, 9.025/1892 și 9115/1892.

⁹² „Arad és Vidéke“, 1 mai 1892, 2 mai 1892, 3 mai 1892, — vezi și Simon Péter, *op. cit.*, p. 55.

⁹³ Dörner Egon, *op. cit.*, p. 84.

de mașini și vagoane, înființată în 1892, reușind să atragă majoritatea lor la luptă activă împotriva patronilor. Astfel în dimineața zilei de 1 Mai sute de muncitori s-au adunat în apropierea fabricii, proclamând grevă pentru ziua de 1 Mai. După aceea muncitorii au defilat în coloane strînse, trecînd prin fața fabricii de mașini și vagoane și a atelierelor societății de cale ferată Arad-Cenad, unde noi grupuri de muncitori li s-au alăturat. Coloanele compacte ale muncitorilor s-au îndreptat apoi spre marginea cartierului Micălaca, revendicînd pe drum prin lozinci ziua de muncă de 8 ore și votul universal, urmînd a defila apoi și în centrul orașului.

Abia a început însă defilarea coloanelor muncitorești, și detașamentele poliției au și apărut blocînd calea înspre oraș. Muncitorii, văzînd cordonul bine întărit al polițiștilor, s-au împrăștiat și l-au ocolit, ajun-gînd în parcul orașenesc, locul fixat în prealabil pentru mitingul festiv. Poliția s-a ținut pas cu pas în urma muncitorilor. După sosirea muncitorilor în parc, muncitorul Ioan Borza de la fabrica de mașini și vagoane a început să rostească discursul solemn. Imediat a intervenit însă poliția, arestîndu-l. Această acțiune provocatoare a poliției a pricinuit revolta maselor adunate. „Nu-l lăsăm! Să-l eliberăm!” — strigau muncitorii din toate părțile. După o scurtă ciocnire cu poliția ei au reușit să-l elibereze pe Ioan Borza, continuînd mitingul. Poliția a cerut între timp ajutoare. Noul detașament al poliției fu condus la fața locului direct de către comisar, care a intervenit în mod brutal, reușind să împrăstie cu forța pe muncitorii adunați. Totuși vreo 200 de persoane s-au întrunit din nou discutînd măsurile ce urmau a fi luate după cele întîmplate și citind cu voce tare articolele din ziarul muncitoresc arădan⁹⁴.

Presa burgheză din Arad a comentat în mod diferit cele întîmplate în ziua de 1 Mai; unii ziariști au cerut represalii brutale⁹⁵, iar alții au considerat acțiunea muncitorilor ca un „lucru naiv și nevinovat”⁹⁶.

Cu o zi înainte de 1 Mai 1893 au izbucnit mișcări și în comuna Moneasa, unde 120 de țărani au ocupat cu forța șantierul de cale ferată, care fusese instalat pe pășunea comună⁹⁷.

Între anii 1891–93, datorită muncii organizatorice a secției de partid din Arad, s-a dezvoltat și mișcarea sindicală. Pînă la 1894 au fost înființate următoarele sindicate pe ramuri profesionale: ale tîmplarilor, croitorilor, pantofarilor, dogarilor, perierilor⁹⁸. Cu doi ani mai tîrziu s-a format și sindicatul metalurgiștilor⁹⁹. Secția de partid a avut o influență covîrșitoare și asupra muncitorilor de la fabricile de spirt, de

⁹⁴ „Arad és Vidéke”, 1 mai 1892, 2 mai 1892.

⁹⁵ „Alföld”, 3 mai 1893.

⁹⁶ „Arad és Vidéke”, 2 mai 1893.

⁹⁷ Dörner Egon, *op. cit.*

⁹⁸ *A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai*, vol. II. p. 195.

⁹⁹ V. A. Varga, *op. cit.*, p. 38.

la fabrica de vagoane, atelierele căilor ferate și tâmplăria Mihalik-Czeiler.

Cu tot avîntul mișcării muncitorești din Arad, coeziunea dintre muncitori nu era încă suficient de sudată, în rîndurile lor existînd atît elemente „moderate cît și radicale”¹⁰⁰. Totuși spiritul combativ al acțiunilor din Arad, precum și strînsa legătură a secției de partid cu țărănimea muncitoare și cu păturile muncitoare de diferite naționalități au asigurat victoria teoriilor marxiste. Astfel în 1893 Aradul împreună cu Timișoara au devenit centrul aripii radicale din sinul Partidului Social-Democrat din Ungaria.

Congresul din Arad. Mișcările țărănești din 1891 au înspăimîntat pe moșieri; ei au învinuit de cele întîmplate pe vechii conducători ai mișcării muncitorești. Conducătorii oportuniști concentrați în jurul caselor de autoajutorare au luat o atitudine servilă față de guvern, fapt pentru care au fost îndepărtați de la conducerea partidului¹⁰¹. Oportuniștii însă nu s-au retras de bunăvoie și nu s-au împăcat cu noua situație. După contraatacul burgheziei și al moșierimii din 1892, care au intensificat măsurile împotriva mișcărilor țărănești, oportuniștii au găsit prilej favorabil să recucerească pozițiile lor pierdute. Prin diferite mașinațiuni și calomnii ei au reușit să excludă din conducerea partidului pe Paul Engelmann și adepții săi, care au reprezentat linia marxistă¹⁰². Aripa radicală nu s-a lăsat însă bătută, ci imediat după excludere a editat un nou ziar de partid. Deoarece raportul adresat Congresului Internaționalului a II-a din 12–19 august 1893 n-a avut succes din cauza oportunismului social-democraților austriaci¹⁰³, această aripă s-a retras în părțile bănățene, unde și-a concentrat activitatea în jurul organizațiilor de partid din Timișoara, Lugoj, Novisad etc.

Elementele înaintate ale Partidului Social-Democrat au ținut o conferință la 11 iunie 1893 în orașul Timișoara¹⁰⁴. Ziarul arădan „A munka ôre” în numerele sale din 17 iunie și 1 iulie 1893 publică rapoarte detaliate despre activitatea conferinței de la Timișoara, care s-a ocupat în special cu lărgirea agitației și alte probleme organizatorice. Din rubricile ziarului cunoaștem de asemenea raportul organizației timisorene, în care a fost analizată dezvoltarea mișcării muncitorești din Timișoara. Raportul organizației din Timișoara a fost urmat de raportul delegatului arădan.

În cadrul problemelor organizatorice, timișorenii doreau ca organizația din Arad să le fie subordonată, dar pe baza propunerilor dele-

¹⁰⁰ A. Varga, *op. cit.*, p. 38.

¹⁰¹ A. magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai, vol. II, p. 128.

¹⁰² S. Vincze Edith, *op. cit.*, pp. 139–140.

¹⁰³ A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai, vol. II, p. 201.

¹⁰⁴ Ziarul „A munka ôre” numerele din 17 iunie, 1 iulie 1893. Microfilm, Colecția Institutului de Istorie a Partidului, Cluj.

gaților arădeni, s-a hotărît ca în orașul Arad să se păstreze secția independentă pentru conducerea mișcărilor țărănești din Cîmpia Tisei.

Conferința de la Timișoara a luat inițiativa convocării unui congres socialist la Arad în vederea soluționării divergențelor. Această hotărîre semnificativă a fost publicată de ziarul „A munka óre” în 2 decembrie 1893. În același număr ziarul arădan a lansat un atac împotriva organului de presă al budapestanilor, invitînd totodată toate organizațiile de partid din țară să ia parte la congresul din Arad¹⁰⁵.

Acest congres s-a întrunit la 13 ianuarie 1894. Au luat parte 43 delegați din 12 orașe, dintre care Arad, Timișoara, Lugoj, Caransebeș, Novisad, Seghedin etc.

Cu toate divergențele existente între cele două grupuri: oportuniștii de la Budapesta, concentrați în jurul ziarului „Népszava” (Glasul Poporului) și „Arbeiter Wochen-Chronik” (Cronica săptămînală muncitorească) și radicalii întruniți la Arad, concentrați în jurul ziarelor „Munkás” (Muncitorul) din Budapesta, „Volkswille” (Voința poporului) din Timișoara și „A munka óre” (Străjerul muncii) din Arad, congresul s-a străduit de la bun început să restabilească unitatea partidului. Care erau totuși problemele în care delegații congresului de la Arad nu erau de acord cu principiile budapestanilor?

Radicalii întruniți la Arad se situau în mod consecvent pe pozițiile luptei de clasă. În al doilea rînd, grupul din Arad pune accentul pe educarea cît mai temeinică a clasei muncitoare în spiritul marxismului. Divergențele cele mai mari s-au ivit însă în problema țărănească, deoarece contrar oportuniștilor, grupul arădan a susținut necesitatea muncii de agitație și de organizare în rîndurile țărănimii muncitoare și în special în rîndurile proletariatului agricol. Congresul din Arad și-a manifestat simpatia și față de mișcarea națională a populației romînești, exprimîndu-si totodată solidaritatea cu mișcarea muncitorească din România veche¹⁰⁶.

În sfîrșit, exista o divergență esențială între cele două grupuri și în privința problemelor organizatorice, grupul arădan militînd pentru formarea organizațiilor de partid, bazate pe disciplină severă, pentru păstrarea rolului conducător al partidului în sindicate. Faptul însă că discuțiile în problemele amintite au fost uneori neprincipiale, folosindu-se cîteodată un ton neadecvat, a făcut ca grupul radical să obțină numai o victorie vremelnică asupra oportuniștilor¹⁰⁷.

Caracteristică pentru demonstrarea atitudinii internaționaliste a grupului din Arad este și opoziția sa față de acțiunile burgheziei maghiare. Secretariatul de partid din Arad s-a opus oricăror acțiuni care, prin lozinci naționaliste, ar fi putut îndepărta muncitorimea de la calea revoluționară. Astfel în 1891 secția arădană a Partidului Social-Democrat a refuzat să participe la serbările organizate de forurile oficiale

¹⁰⁵ Colecția de microfilme a Institutului de Istorie a Partidului, Cluj. — Ziarul „A munka óre” numărul din 2 dec. 1893.

¹⁰⁶ V. A. Varga, *op. cit.*, p. 49.

¹⁰⁷ S. Vincze Edith, *op. cit.*, pp. 142—143.

la Monumentul martirilor din 1849. Pentru acesta membrii secției au fost învinuiți de antipatriotism, chiar de trădare de patrie. Răspunzând acestor acuzații muncitorimea arădană a arătat care este respectul adevărat față de tradițiile revoluționare. Cu ocazia congresului din Arad, delegații au depus o coroană de flori la monumentul martirilor revoluției din 1848/49, arătând astfel devotamentul față de moștenirile revoluționare ale poporului. „Ceea ce a fost scopul eroilor din 1848/49, pentru noi constituie o etapă a drumului istoric... Noi ne înălțăm spre scopuri și mai înalte, spre eliberarea omenirii. Eliberarea celor ce muncesc nu poate fi decît opera poporului muncitor însuși“ — a spus oratorul, cu ocazia acestei solemnități¹⁰⁸.

În cadrul congresului din Arad au fost dezbătute pe larg și aceste probleme. S-a dezbătut apoi punctul 3 al ordinii de zi, problema sărbătoririi zilei de 1 Mai. Congresul a hotărît că, „sărbătorirea zilei de 1 Mai este o obligație a muncitorimii, un prilej de a demonstra pentru opt ore de muncă și a arăta devotamentul față de muncitorii socialiști din toate țările care se străduiesc să schimbe structura societății, pentru lichidarea claselor¹⁰⁹“.

În continuare, congresul s-a ocupat și de presa de partid. Engelmann, cunoscînd bine situația grea din capitala Ungariei, a propus ca organele oficiale ale partidului să fie ziarele „A munka őrë“ din Arad și „Volkswille“ din Timișoara; trecîndu-se însă la vot, ziarul budapestan „Munkás“ a fost votat ca organ de presă în locul ziarului arădan¹¹⁰. Congresul arădan s-a încheiat cu alegerea comitetului de conducere.

Congresul de la Arad din 1894 a avut mare însemnătate. Noul partid format, „Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Ungaria s-a situat pe poziții înaintate. Partidul și-a apărât principiile chiar și după restabilirea unității care a fost dusă la bun sfîrșit, în vara anului 1894, cu ajutorul Internaționalei a II-a. La congresul de unificare principiile socialiștilor înaintați au triumfat¹¹¹“.

Dezvoltarea mișcării muncitorești din Arad după congresul din 1894. Pornind de la principiile fixate la congresul din Arad, organizația locală de partid și-a intensificat activitatea organizatorică și de agitație. Rolul partidului în cadrul sindicatelor muncitorești a crescut de asemenea. Mulțumită bunei organizări și a muncii de agitație, la 1 Mai 1894 au fost organizate din nou mari demonstrații. Tipografii au declarat cu cîteva zile înainte de 1 Mai, că nu vor lucra, urmînd ca ziarele să apară numai în ziua de 3 mai¹¹².

În ziua de 1 Mai 1894 toți muncitorii din orașul Arad: de la fabrica de vagoane, de la căile ferate, de la fabricile de spirt, de la fabricile de mobile etc. au defilat în coloane bine organizate spre cu-

¹⁰⁸ *A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai*, vol. II. pp. 214—215.

¹⁰⁹ *Ibidem*, p. 218.

¹¹⁰ *Ibidem*, p. 219.

¹¹¹ S. Vincze Edith, *op. cit.*, pp. 144—145.

¹¹² „Arad és Vidéke“, 29 apr. 1894.

noscutul parc orășenesc, unde s-a ținut o serbare impunătoare muncitorească. Poliția n-a avut îndrăzneala să tulbure serbarea maselor. Chiar și presa arădană și-a schimbat tonul, scriind reportaje despre evenimentele zilei¹¹³.

Ecoul manifestațiilor de la 1 Mai în rîndurile muncitorilor a fost puternic. Clasa muncitoare arădană s-a simțit tare și unitară, gata să pornească acum la luptă organizată pentru obținerea revendicărilor economice și politice, în primul rînd pentru dreptul de vot universal. Anii următori sînt bogați în lupte, în greve, care în majoritatea lor s-au soldat cu anumite succese. În anul 1895, la fabrica de mașini și vagoane au avut loc două greve cu caracter economic, dintre care cea dintîi, organizată între 19–22 mai, s-a încheiat cu satisfacerea revendicărilor ridicate¹¹⁴. Sindicatul tîmplarilor a luptat de asemenea cu mult succes pentru majorarea salariilor¹¹⁵. S-au format cercuri socialiste în mai multe comune, astfel la Pîncota, Șiria, Pecica, Zimandul-Nou, Zimanducz etc.

Spre sfîrșitul secolului al XIX-lea, îndeosebi la începutul secolului al XX-lea, ideile revizioniste au influențat activitatea organizației de partid din Arad. Clarificarea acestei probleme necesită însă noi și temeinice cercetări.

*

* *

Anii 1890–1895 au marcat o perioadă de avînt în istoria mișcării proletariatului arădan. Aplicarea metodelor marxiste în formele de organizare și de luptă a muncitorimii, urmărirea cu însuflețire a liniei trasate de Internaționala a II-a, și în primul rînd a principiilor internaționalismului proletar, au asigurat eficacitatea luptelor muncitorești.

Organizația de partid din Arad a acordat în acest interval o deosebită importanță muncii de agitație și de propagandă, dusă în rîndurile muncitorilor și țăranilor de toate naționalitățile. Ea a arătat necesitatea educației ideologice a membrilor de partid și a maselor în general. Fiecare demonstrație sau mișcare a muncitorilor din Arad se caracterizează printr-o muncă vie de agitație și de organizare anterioară. Acțiștii au îndrumat pe teren orice demonstrație de masă, păstrînd astfel întotdeauna ordinea și disciplina. În cadrul mișcărilor muncitorilor arădeni, desfășurate între 1890–1895, orice provocare a organelor de stat a rămas fără succes. Muncitorii și-au schimbat de multe ori tactica lor după necesitățile cerute, alegînd cu prilejul demonstrațiilor de masă calea cea mai potrivită.

În munca organizației de partid un rol deosebit de important l-a avut și presa. Secția de partid din Arad a asigurat un rol de frunte înființării presei locale de partid și difuzării acestei presei. Presa locală de partid a folosit tonul cel mai potrivit dorinței maselor, ceea ce i-a

¹¹³ „Arad és Vidéke“, 2 mai 1894.

¹¹⁴ *Ibidem*, 19–23 mai 1895.

¹¹⁵ *Raportul Camerei de Comerț... pe anul 1895*.

asigurat o mare popularitate. Presa a constituit de asemenea o punte de legătură între activiștii de partid și masele largi.

Concesiile făcute în anumite probleme ideologice cu ocazia congresului de unificare din 1894, au dat însă posibilitatea unor elemente oportuniste să-și păstreze pozițiile în conducerea partidului. Aceste elemente au pregătit astfel drumul pentru pătrunderea ideilor revizioniste.

O altă greșeală a secției de partid din Arad s-a observat în politica sa față de țărănime. Social-democrații arădeni, în perioada amintită, au înțeles necesitatea alianței clasei muncitoare cu țărănimea, dar ei au aplicat acest principiu exclusiv pentru proletariatul agricol și n-au înțeles că în condițiile istorice existente era nevoie de lărgirea acestei alianțe asupra întregii țărănimi muncitoare.

Cu toate aceste lipsuri, perioada tratată constituie o etapă importantă din istoria muncitorimii arădene iar rezultatele ei, în limitele condițiilor istorice de atunci, sînt remarcabile.